

A VILÁGÖRÖKSÉGI CÍM JELENTŐSÉGE. A MAGYARORSZÁGI VILÁGÖRÖKSÉGEK

Szakirodalmi áttekintés

Tózsér Anett

Összefoglalás

Magyarország 1985-ben csatlakozott az 1972-ben elfogadott UNESCO Világörökség Egyezményhez, melynek aláírásával kötelezettséget vállalt arra, hogy saját területén fekvő helyszíneket óvja és megőrzi a későbbi generációk számára, illetve hogy lehetősége szerint hozzájárul a Világörökségi Listán szereplő helyszínek védelméhez. Az UNESCO döntése nyomán jelenleg nyolc magyar helyszín szerepel a Világörökségi listán. A helyszínek közül hét a kulturális, egy pedig a természeti kategóriába lett besorolva. Jelen tanulmányban szakirodalmi forrásokkal vizsgáltam az UNESCO Világörökség Egyezménye kialakulásának folyamatát, a Világörökség Egyezmény tartalmát. Emellett bemutattam az UNESCO szellemi kulturális örökségek megőrzésére vonatkozó nemzetközi egyezményének tartalmát. Feltártam továbbá a magyarországi világörökségi helyszínekre és értékekre vonatkozó jogszabályi hátteret. A világörökségekkel kapcsolatban megszületett hazai jogszabályok kitérnek többek között a világörökségek feltárásának, védelmének, közkinccsé tételének, fenntartható használatának, kezelésének szabályozására, a magyarországi világörökségi várományos helyszínek rendszerezésére, a hazai világörökségekért felelős szervezetek működésének szabályozására.

Kulcsszavak: világörökség, Világörökségi Egyezmény, szellemi kulturális örökség, magyarországi világörökségek, jogszabályi háttér

JEL: M11, M31, Z32

THE IMPORTANCE OF THE WORLD HERITAGE TITLE. THE HUNGARIAN WORLD HERITAGE

Abstract

In 1985, Hungary joined the UNESCO World Heritage Convention adopted in 1972. By signing the accession treaty, our nation undertook to protect and preserve the sites on its territory for future generations, and to contribute to the protection of the sites on the World Heritage List as far as possible. Following UNESCO's decision, eight Hungarian sites are currently on the World Heritage List. Seven of the locations were classified as cultural and one as natural. In this study, I examined the process of the creation of the UNESCO World Heritage Convention and the content of the World Heritage Convention with literary sources. In addition, I presented the content of UNESCO's international convention on the preservation of intangible cultural heritage. I also explored the legislative background for World Heritage sites and values in Hungary. The domestic legislation enacted in relation to world heritage sites covers, among other things, the regulation of the exploration, protection, public ownership, sustainable use and management of world heritage sites, the organization of potential world heritage sites in Hungary, and the regulation of the operation of organizations responsible for domestic world heritage sites.

Keywords: world heritage, World Heritage Convention, intangible cultural heritage, Hungarian world heritage sites, legal background

JEL: M11, M31, Z32

Bevezetés

Földünk egyetemes természeti és kulturális értékeinek megőrzésére 1972. november 16-án született meg az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete (UNESCO) Világörökség Egyezménye (UNESCO, 1972). Ez egy olyan jogi eszköz, ami globális felelősségvállalást tesz lehetővé a világ kulturális és természeti értékeinek megóvásáért. Léteznek ugyanis olyan műemlékek és természeti örökségek, amelyek az egész emberiség számára rendkívüli és egyetemes jelentőséggel bírnak, és amelyek sorsa nem függhet kizárólag az egyes államok kormányzatának döntéseitől. Ezért szükségessé vált egy olyan államok feletti jogi eszköz megalkotása, amelynek segítségével az egyes államok szuverenitásába való beavatkozás nélkül lehet biztosítani az egyetemes emberi értékek védelmét (UNESCO, 1972). Az UNESCO Világörökség Bizottsága évente egyszer dönt arról, hogy a javaslati listára felkerült helyszínek közül melyek kerülhetnek fel a világörökségek közé. A nemzetközi szerződést 2025 márciusáig 196 ország képviselői írták alá (UNESCO, 1972; Bart, 2005; Ashworth–Bart, 2006; Di Giovine, 2009; Elliott–Schmutz, 2012; Ringbeck, 2022; Francioni–Lenzerini, 2023; UNESCO: World Heritage Convention. State Parties).

Az UNESCO döntése nyomán jelenleg nyolc magyar helyszín szerepel a Világörökségi listán. A helyszínek közül hét a kulturális, egy pedig a természeti kategóriába lett besorolva (Lechner Tudásközpont Nonprofit Kft.).

Az UNESCO Közgyűlése az 1972-es Világörökség Egyezményt továbbgondolva, 2003-ban fogadta el nemzetközi egyezményét a szellemi kulturális örökség megőrzéséért. Ennek célja az élő közösségi gyakorlatok megőrzése, a kulturális sokszínűség kölcsönös elismerése.

A Hungarikum Bizottság 2013. január 31-i döntése az UNESCO világörökségi helyszíneket és a szellemi kulturális örökség értékeit hungarikumokká nyilvánította a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról szóló 2012. évi XXX. törvény III. 12. § (2) pontja alapján, a törvény erejénél fogva (Hungarikumok Gyűjteménye – Magyar Értéktár. Mik azok a hungarikumok?). A 2012. évi XXX. törvény a magyar nemzeti értékekről és hungarikumokról értelmében a világörökségek is olyan megkülönböztetésre, kiemelésre méltó értékek, amelyek a magyarságra jellemző tulajdonságokkal bírnak, egyediségükkel, különlegességükkel, minőségükkel a magyarság csúcsteljesítményeinek számítanak, s ezeket külföldön és belföldön egyaránt a magyarság kiemelt értékeként tartják számon (2012. évi XXX. törvény a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról).

E fenti témakörökkel összefüggésben, jelen tanulmányban szakirodalmi forrásokkal vizsgáltam az UNESCO Világörökség Egyezménye kialakulásának folyamatát, a Világörökség Egyezmény tartalmát. Emellett bemutattam az UNESCO szellemi kulturális örökségek megőrzésére vonatkozó nemzetközi egyezményének tartalmát. Feltártam továbbá a magyarországi világörökségi helyszínekre vonatkozó jogszabályi hátteret.

A világörökségekről

A Világörökség Egyezmény kialakulásának folyamata

Először az I. világháborút követően merült fel egy nemzetközi mozgalom kialakításának a gondolata az Európán kívül fekvő kulturális és természeti javak védelmére. A nemzetek közösségében azonban csak az 1950-es években, az Asszuáni-gát építése kapcsán tudatosodott ennek fontossága. Az egyiptomi kormányzat ezekben az években döntött egy víztározó létesítéséről Asszuánnál, a Nílus alsó folyásánál. Az immár brit uralom alól végleg felszabadult Egyiptom vezetése az újabb

gát megépítése mellett döntött, ami egyben a nemzeti identitás szimbólumává is vált. Az árvizek megszüntetése és az öntözővíz folyamatos biztosítása mellett a gát számos előnye közé tartozott az áramtermelés is. Sokan azonban a víztározó építéséből fakadó hátrányokat legalább olyan hangsúlyosnak tartották.ⁱ

Az Asszuánnál tervezett Nílus-gát ugyanis elárasztással fenyegette a terület értékeit. Az Asszuában lévő, ekkor még nagyrészt feltáratlan Abu Szimbel-i sziklatemplomnak, a több évezredes egyiptomi-núbiai kultúra kiemelkedő műemlékének elárasztása sokadrangú kérdéssé degradálódott ebben az időszakban. A régészeti emlékek visszafordíthatatlan módon történő elpusztításának híre azonban nagy visszhangot váltott ki világszerte, és a templom megmentésére az UNESCO kezdeményezésével nemzetközi kampány indult 1959-ben. Ennek nyomán 50 ország – köztük Magyarország – vett részt az értékek megmentésében. Az együttműködő államok segítségével a templomcsoportot egy magasabban fekvő helyen, az eredeti elemek átszállításával újra felépítették. A projekt költsége összesen mintegy 80 millió dollár volt, melynek felét 50 ország biztosította.ⁱⁱ

Ezt követően az UNESCO és a Műemlékek és Történeti Együttesek Nemzetközi Tanácsa (International Council on Monuments and Sites – ICOMOS) kidolgozott egy egyezményt a kulturális örökségek védelmére. Az 1965-ben Washingtonban megrendezett „World Heritage Trust” című konferencián megszületett a gondolat, hogy ezt az egyezményt kiterjesszék a természeti örökségekre is, és a kulturális emlékek megőrzését összekössék a természeti helyek védelmével. A természeti helyek ugyanis mindig fontos szerepet játszottak a kultúrákban (Obrusánszky, 2019). Ekkor jött létre a „világörökség” fogalma is (Slatyer, 1984; Cameron–Rössler, 2016).

1968-ban a Nemzetközi Természetvédelmi Unió (International Union for Conservation of Nature – IUCN) – a Műemlékek és Történeti Együttesek Nemzetközi Tanácsa előterjesztéséhez hasonlóan – megfogalmazta javaslatait a természeti értékek védelmére vonatkozóan. A közös indítványt az Egyesült Nemzetek Szervezete stockholmi konferenciáján terjesztették elő 1972-ben, ahol a résztvevő államok egyhangúan döntöttek a szövegjavaslatról (UNESCO, 1972; Slatyer, 1984; Cameron–Rössler, 2016).

Még ebben az évben az UNESCO Közgyűlése „Egyezmény a világ kulturális és természeti örökségének védelméről” címmel elfogadta a javaslatot. Az egyezmény 1975-ben lépett hatályba, majd 1978-ban vették fel az első helyszíneket a világörökségi listára (például Galápagos-szigetek, Krakko történelmi városközpontja, Aacheni dóm) (UNESCO, 1972; Slatyer, 1984; Cameron–Rössler, 2016; UNESCO: World Heritage Convention. World Heritage List).

Következő lépésként, a Világörökség Egyezmény 15. cikkelye alapján 1977-ben létrehozták a Világörökség Alapot a világ legértékesebb és leglátványosabb természeti és történelmi helyszíneinek a megóvására (Husz, 2014; UNESCO: World Heritage Convention. World Heritage Fund).

Világörökségi statisztika

Az UNESCO az országokat öt földrajzi zónába sorolta be: Afrika, arab országok (Észak-Afrika és a Közép-Kelet), Ázsia és a Csendes-óceán térsége (Ausztráliával és Óceániával), Európa és Észak-Amerika (USA és Kanada), valamint Latin-Amerika a Karib-tenger térségével (UNESCO World Heritage Convention. World Heritage List Statistics).

2025 márciusában 1223 helyszínt tartanak nyilván (952 kulturális, 231 természeti, 40 vegyes helyszínt) (1. táblázat). A vizsgálat időszakában a legtöbb világörökségi helyszínnel Olaszország (60) és Kína (59) rendelkezik. A legtöbb természeti világörökségi helyszín Kínában (15), a legtöbb kulturális világörökségi helyszín Olaszországban (54) található (UNESCO: World Heritage Convention. World Heritage List Statistics, 2025).

1. táblázat: Világörökségi lista kategóriák szerinti bontásban

Régiók	Kulturális (db)	Természeti (db)	Vegyes (db)	Összes (db)	%	A világörökségi listán szereplő értékekkel rendelkező államok (db)
Latin-Amerika (a Karib-tenger térségével)	103	39	8	150	12.26 %	28
Európa és Észak-Amerika (USA és Kanada)	490	71	12	573	46.85 %	50
Ázsia és a Csendes-óceán térsége (Ausztráliával és Óceániával)	211	73	12	296	24.20 %	36
Arab országok (Észak-Afrika és a Közép-Kelet)	87	6	3	96	7.85 %	18
Afrika	61	42	5	108	8.83 %	36
Összesen	952	231	40	1223	100 %	168

*Forrás: UNESCO World Heritage Convention. World Heritage List Statistics, 2025 márciusa
<https://whc.unesco.org/en/list/stat> alapján szerk. Tózsér Anett*

Az UNESCO 1972. november 16-án elfogadott Világörökség Egyezményéhez csatlakozó államok egyebek között kötelezettséget vállalnak arra, hogy a területükön fekvő világörökségi helyszíneket óvják és megőrzik a későbbi generációk számára (UNESCO 1972; UNESCO Magyar Nemzeti Bizottság. Világörökség).

A Világörökség Egyezmény tartalma

Az egyezmény az általános megállapítások fejezetében hangsúlyozta azt, hogy az emberiség kiemelkedő értékkel bíró kulturális és természeti javait jelentőségüknél fogva az egész emberiség részeként kell megőrizni. Ezeket a kulturális és a természeti értékeket azonban a változó társadalmi és gazdasági körülmények megsemmisüléssel fenyegetik, és ezeknek az értékeknek a pusztulása súlyosan csorbíthatja a világ valamennyi nemzetének örökségét. A kulturális és a természeti értékek védelme nemzeti szinten a szükséges eszközigény nagyságát figyelembe véve azonban sokszor elégtelen. Ezért e kivételes, egyetemes értékű kulturális és természeti javak védelmében a kollektív segítségnyújtás felelőssége hárul a nemzetközi közösségre (UNESCO 1972; UNESCO Magyar Nemzeti Bizottság. Világörökség).

A világörökségek védelmére vonatkozó általános rendelkezések

A Világörökség Egyezmény I. fejezetének 1. és 2. cikke definiálta a kulturális és a természeti örökség fogalmát. E szerint kulturális örökségnek tekinthetők a történelmi, művészeti vagy tudományos

szempontból kiemelkedő egyetemes értékek. Ezek olyan alkotások és területek, amelyek történelmi, esztétikai, vagy antropológiai szempontból kiemelkedő egyetemes értékűek. A természeti örökség kategóriába tartoznak azok a természeti tájak, természeti alkotások, geológiai alakulatok, veszélyeztetett állat- és növényfajok termőhelyeül szolgáló területek, amelyek esztétikai vagy tudományos szempontból kiemelkedőek.

Az egyezmény II. fejezete rendelkezik arról, hogy a kulturális- és természeti örökség kijelölése, védelme, megóvása, bemutatása főleg arra az államra hárul, amelynek a területén található az adott érték. Az egyezményben részes államok a minél hatékonyabb védelem érdekében az örökségeket megfelelően kezelik és az örökség védelmét beépítik az átfogó tervezési programokba. A saját területükön létrehoznak egy vagy több, a természeti és kulturális örökség védelmére, megóvására szolgáló szervezetet olyan személyi állománnyal, amely rendelkezik a rá háruló feladatok ellátását biztosító eszközökkel. Megteszik azokat a jogi, tudományos, műszaki, igazgatási, pénzügyi intézkedéseket, amelyek az örökség kijelöléséhez, védelméhez, megóvásához, fejlesztéséhez szükségesek. Elősegítik továbbá a nemzeti vagy regionális képzési központok alapítását és fejlesztését, ösztönzik a kutatásokat ezen a területen (UNESCO 1972).

A nemzetközi támogatás feltételei és módjai

A jogszabály V. fejezete kimondja, hogy az egyezményben részes államok nemzetközi segítséget kérhetnek a területükön levő kiemelkedő, egyetemes értékű vagyontárgy számára. Nemzetközi segítség olyan érték számára adható, amelyről a Világörökség Bizottság határozott. A bizottság megvizsgálja a kérelmek tartalmát, az előirányzott tennivalókat, ezek várható költségét és a sürgősség fokát. Támogatás csak részletes, előzetes tudományos, gazdasági és műszaki felmérés alapján nyújtható. A szükséges munkálatok költségfedezete csak részben hárulhat a nemzetközi közösségre, a nemzetközi támogatást élvező államnak minden program vagy terv megvalósításában jelentős részt kell vállalnia.

A bizottság által nyújtott támogatás formái közé tartozhat a szakértői, műszaki szakemberek, szakképzett munkaerő rendelkezésre bocsátása; a szakemberek képzése; olyan felszerelések rendelkezésre bocsátása, amellyel az érdekelt állam nem rendelkezik; alacsony kamatú, kamatmentes vagy hosszú lejáratú kölcsönök; és kivételes esetben vissza nem térítendő támogatások nyújtása.

A VI. fejezetben foglaltak szerint az egyezményben részes államok minden eszközzel, nevelési és tájékoztatási programmal arra törekcszenek, hogy erősítsék a kulturális és természeti örökségek megbecsülését és tiszteletét (UNESCO 1972).

A Világörökség Egyezmény végrehajtásáért felelős szervezetek

A jogszabály III. és IV. fejezete kitért az egyezmény végrehajtásáért felelős szervezetek tevékenységére. E szerint az 1972-ben megszületett Világörökség Egyezményhez csatlakozott országok létrehozták az egyezmény végrehajtásának legfőbb testületét, az ún. Tagállamok Közgyűlését, amely két évente, az UNESCO általános konferenciájával azonos időben ülésezik.

Ekkor választják meg a legfontosabb döntéshozó és végrehajtó testület, az 1976-ban létrehívott Világörökség Bizottság 21 tagját. A tagokat a tagországok delegálják, megbízatásuk hat évre szól. A testület harmada, hét ország képviselője két évente adja át a helyét új tagoknak, így biztosítva a folytonosságot. A bizottság évente egyszer, más-más országban tanácskozik. A közgyűlés kezdetekor megválasztják a tagok közül a Világörökség Bizottság vezetőségét: az elnököt – aki a hagyomány szerint a vendéglátó ország képviselője –, az öt elnökhelyettest és egy jelentéstevőt. Ők a

következő rendes ülésig töltik be tisztségüket, s feladatuk a munka összehangolása, az ülések előkészítése.

A Világörökség Központ a Világörökség bizottság üléseivel és a világörökségi helyszínekkel kapcsolatos feladatokat látja el. A feladata az ülések, a szakmai munka előkészítése, megszervezése, lebonyolítása; a nemzetközi együttműködés összefogása; műhely-tanácskozások, szakmai képzések szervezése; a Világörökségi Lista és adatbázis aktualizálása; oktatói segédanyagok készítése, ezen kívül általános információs központként is szolgál világörökségi kérdésekben.

Az egyezmény értelmében a részes államok Világörökségi Alapot hoztak létre, amelynek forrása a részes államok hozzájárulásaiból tevődik össze, s ez az UNESCO tagdíj 1%-a. Az alap előnyben részesíti a fejlődő államok területén található világörökségi helyszínek támogatását (UNESCO 1972).

Világörökségi listára kerülés kategóriái és kritériumai

Az egyezményt aláíró államoknak össze kell állítaniuk egy-egy javaslati listát azokkal a helyszínekkel, amelyeket alkalmasnak tartanak a világörökségi helyszínné nyilvánításra. Ezeket a listákat legalább egy évvel bármilyen jelölés előtt be kell nyújtani a Világörökség Központnak. Az UNESCO csak akkor veszi figyelembe a jelöléseket, ha ezek már szerepelnek az adott ország javaslati listáján.

A világörökségi listára való felkerülést az Egyezményt ratifikáló tagállamok maguk kezdeményezhetik a Világörökség Bizottságnál. A felterjesztésben szerepelniük kell a helyszín megóvását és kezelését tartalmazó részletes terveknek is. A benyújtott felterjesztésekről a Bizottság évente egyszeri gyűlésén dönt. Az értékelést két független tanácsadó testület, az ICOMOS, valamint az IUCN végzi. Egy harmadik szakértői csoport, a Kulturális Javak Megőrzésének és Helyreállításának Nemzetközi Tudományos Központja (International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property – ICCROM) végzi a védett helyszínek állagmegóvására és helyreállítására vonatkozó szakmai anyagok készítését.

A világörökség részévé váláshoz az adott helyszínnek meg kell felelni a kiválasztási feltételeknek. A kritériumokat a Világörökség Egyezmény végrehajtására megalkotott szabályzat rögzíti. E szerint a kulturális helyszínekre vonatkozóan összesen 6 kritérium, a természeti értékekre vonatkozóan pedig 4 kritérium létezik (UNESCO, 1972; UNESCO, 2021).

A világörökségi helyszíneket két fő kategóriában tartják nyilván, természeti, illetve kulturális örökségként. Mellettük harmadik kategóriaként a vegyes helyszíneket nevezik meg. A Világörökség Egyezmény végrehajtásáról rendelkező dokumentum a kulturális örökségen belül megkülönbözteti a kulturális örökség, illetve a kultúrtáj kategóriát (UNESCO, 2021).

- A kulturális örökségek a kiemelkedő műemlékek (építészeti, monumentális festészeti, szobrászati művek, régészeti elemek); helyszínek (az ember, vagy az ember és a természet közös alkotása); épületgyűttesek (összefüggő vagy különálló építmények) (például Taj Mahal, Agra; Gizai Piramisok, Kairó; Alhambra, Granada; Szabadság-szobor, New York; Colosseum, Róma; Eiffel-torony, Párizs; Kínai nagy fal).
- A kultúrtájakat a kulturális örökségek között tartják számon. Az emberi és a természeti tevékenység kölcsönhatása révén alakultak ki, azaz ember alkotta őket, de a természeti hatásokkal szervesen együttműködve. Három típusát különböztetjük meg: 1. az ember által tudatosan megtervezett és kialakított tájképet, beleértve az épülethez vagy az épületgyűttesekhez kapcsolódó kerteket és parkokat. 2. olyan tájakat, amelyeknek jelenlegi formája a természetes környezetükhöz való kapcsolódásuk, vagy arra való reagálásuk révén alakult ki.

3. az úgynevezett társult értékeket hordozó (asszociatív) kultúrtájakat, amelyek vallási, művészeti vagy kulturális jelenségeikkel kötődnek a természeti elemekhez) (például Hallstatt–Dachstein kultúrtáj, Ausztria; Rio de Janeiro kultúrtáj, Carioca Tájegység, Brazília; Kolumbiai kávé kulturális táj, Kolumbia).
- A természeti örökségek esztétikai vagy tudományos szempontból rendkívüli értékű fizikai és biológiai, geológiai és fizigráfiai képződmények, képződménycsoportok; természeti tájak; a kihalástól fenyegetett állat- és növényfajták lakó-, illetve termőhelyéül szolgáló területek (például Galápagos szigetek, Ecuador; Teide National Park, Spanyolország; Yellowstone National Park, USA; Grand Canyon National Park, USA; Duna-delta, Románia).
 - A vegyes világörökségi helyszínek a kulturális és a természeti javak kiemelkedően gazdag keverékei (például Taishan hegy, Kína; Meteorák, Görögország; Tikal Nemzeti Park, Guatemala; Tongariro Nemzeti Park, Új-Zéland; Machu Picchu történelmi szentélye, Peru).

A kulturális örökség kategóriában a hitelesség (történelmi autentikusság) a legfontosabb kritérium, továbbá meg kell felelni a kulturális örökségre vonatkozó hat kritérium legalább egyikének. A természeti örökség kategóriában az integritás (érintetlenség, sértetlenség) kritériuma a legfontosabb és ezen kívül meg kell felelni a természeti örökségre vonatkozó négy kritérium legalább egyikének. 2005-ben az addig különálló két kritériumcsoportot egybevonták, és innentől a világörökséggé váláshoz elegendő, ha a jelölt helyszín a következő tíz kritérium közül egy szempontnak meg tud felelni (UNESCO, 2021).

2. táblázat: A kulturális és a természeti kritériumok

	Kulturális kritériumok		Természeti kritériumok
1	Az emberi alkotószellem remekműve.	1	Egyedülálló természeti jelenségek és képződmények előfordulási helye, illetve páratlan természeti szépséggel és kimagasló esztétikai értékkel bíró terület.
2	Az emberiség kultúrájának fontos állomása – valamely történelmi korszak, vagy a világ valamely kulturális régiója tekintetében – az építészet, a technika, a művészetek vagy a város- és látképtervezés-fejlődés szempontjából kimagasló megnyilvánulása.	2	Kimagasló példája bolygónk története meghatározó szakaszainak, ideértve az élet kialakulásának és fejlődésének emlékeit, a föld felszínét alakító jelentős geológiai folyamatok nyomait és a meghatározó geomorfológiai és fizigráfiai formációkat.
3	Egyedi megtestesítője egy élő, vagy már letűnt civilizációnak.	3	Kimagasló példája a szárazföldi, édesvízi, parti, illetve tengeri ökoszisztémák, valamint növény- és állattársulások kialakulását és fejlődését meghatározó ökológiai és biológiai folyamatoknak.
4	Egy építészeti stílus, technikai megoldás, vagy az emberiség történelmének egy vagy több korszakát tükröző táj kiemelkedő példája.	4	A biológiai diverzitás természetes előfordulási helyén és környezetében történő, megőrzése szempontjából döntő fontosságú élőhely, ideértve a veszélyeztetett, illetve a tudomány vagy a biológiai örökség megőrzése szempontjából kimagasló és egyetemes értékű fajok élőhelyeit.

5	Valamely tradicionális településtípus vagy földhasználati forma olyan kimagasló példája, amely egy bizonyos kultúrára (vagy bizonyos kultúrákra) jellemző, különösen, ha az a környezet visszafordíthatatlan megváltozása következtében veszélyeztetetté válik.	-	-
6	Kapcsolódik kivételes, egyetemes jelentőségű eseményekhez, vagy élő hagyományokhoz, ideákhoz, meggyőződésekhez, művészeti vagy irodalmi művekhez. – Ez utóbbi kritériumot a Bizottság csak kivételes esetekben fogadja el a felvétel indokaként.	-	-

Forrás: UNESCO 2021. Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention, 31 July 2021. <https://whc.unesco.org/en/guidelines/>

A dokumentum veszélyeztetett helyszíneként tartja számon azokat a természeti és kulturális világörökségi helyszíneket, amelyeknek eredeti állapotban való megőrzését természeti vagy egyéb katasztrófák, háborúk, városépítési tervek vagy egyéni kezdeményezések fenyegetik (UNESCO, 2021).

A magyarországi világörökségi helyszínek

A hazai jogszabályi háttér

Hazánk az 1972. november 16-án elfogadott Világörökség Egyezményhez 1985-ben csatlakozott, ezt a döntést az 1985. évi 21. törvényerejű rendelettel építette be a magyar jogrendbe (1985. évi 21. törvényerejű rendelet a világ kulturális és természeti örökségének védelméről).

A kulturális örökségünk hazánk múltjának és jelenének pótolhatatlan, egyedi és meg nem újítható forrása, a nemzeti és az egyetemes kultúra elválaszthatatlan összetevője. Abból a célból, hogy a nemzeti és az egyetemes történelem során felhalmozott kulturális örökség feltárásának, megóvásának, védelmének, fenntartható használatának és közkinccsá tételének törvényi feltételeit megteremtse és a nemzeti és az egyetemes kulturális örökség megőrzésére irányuló tevékenységeket szabályozza, a magyar kormány megalkotta a 2001. évi LXIV. törvényt a kulturális örökség védelméről (2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről).

Az 1972. november 16-án kelt, az 1985. évi 21. törvényerejű rendelettel kihirdetett, a világ kulturális és természeti örökségének védelméről szóló egyezményrel összhangban, annak hatékony végrehajtásához, a magyar országgyűlés megalkotta a 2011. évi LXXVII. törvényt a világörökségről, amely hangsúlyozta a világörökségi helyszínek fenntartható használatának és fenntartható módon való fejlesztésének szükségességét. A jogszabály az egyezmény alapján a világörökségi helyszín lehatárolásán túl védőövezetet is kijelöl, hiszen a helyszín hitelességének egyik záloga a védőövezet történeti településszerkezetének és épületeinek hiteles megőrzése. A törvény világörökségi kezelési terv készítését írta elő a hazai világörökségi területekre, melyet a helyszíneknek hétévente felül kell vizsgálniuk (2011. évi LXXVII. törvény a világörökségről).

A Kormány T/18000. számon nyújtotta be a világörökségről szóló 2011. évi LXXVII. törvény módosításáról szóló törvényjavaslatot, amely több ponton módosította a jogszabályt. A háttéranyag kodifikációs pontosítások átvezetését tette lehetővé, illetve elővásárlási jogot kívánt biztosítani az állam számára a világörökségi területen található ingatlanokon, ez alól kivételt képeznek a lakóingatlanok és a termőföld (A világörökségről szóló T/3087. számú törvényjavaslat indokolása).

A 315/2011 (XII. 27.) számú, a világörökségi kezelési tervről, a világörökségi komplex hatásvizsgálati dokumentációról és a világörökségi várományosi helyszínekről szóló kormányrendelet elrendelte, hogy a világörökségi terület világörökségi kezelési tervének szakmai előkészítése érdekében megalapozó dokumentációt kell készíteni. A világörökségi helyszínt érintő beavatkozásokat megelőzően világörökségi komplex hatásvizsgálati dokumentációt kell készíteni, ha a világörökségi területen hatóságként eljáró vagy szakhatóságként közreműködő örökségvédelmi és természetvédelmi hatóság a tervezett beavatkozás kiemelkedő egyetemes értékre gyakorolt hatását nem tudja megítélni a hatásvizsgálati dokumentáció nélkül. A magyar Világörökségi Várományos Helyszínek Jegyzékébe történő jelölés és felvétel folyamatát is a 315/2011. (XII. 27.) Kormányrendelet szabályozza (315/2011. XII. 27. Korm. rendelet).

Ez utóbbi jogszabályt követően 27/2015. (VI. 2.) MvM rendelet született a Világörökségi Várományos Helyszínek Jegyzékéről, ami változtatásokról döntött néhány várományos helyszínen: a korábban külön szereplő „Esztergomi középkori vár” és a „Visegrádi királyi székhely és vadászterület” ekkor „Esztergom és Visegrád középkori magyar királyi központok, valamint az egykori Pilisi királyi erdő területe” néven egy helyszínné változott, így a korábbi tizenegy helyett most tíz magyarországi helyszínen szerepel a magyar Világörökségi Várományos Helyszínek Jegyzékén. További változás, hogy két helyszínen – „A tájház hálózat Magyarországon”, valamint „Az északeleti Kárpát-medence fatemplomai” – földrajzi területe kissé csökkent, a korábbi „Tihanyi-félsziget, a Tapolcai-medence tanúhegyei és a Hévízi-tó” területe viszont megnőtt, és új, „Balaton-felvidéki kultúrtáj” néven került fel a jegyzékre. Erre a rendeletre azért került sor, mert 2011-ben a parlament által elfogadott világörökségi törvény előírta, hogy a várományosi helyszíneket egy miniszeri rendeletben kell megerősíteni. A miniszterelnökséget vezető miniszter az UNESCO Világörökségi Bizottságához már felterjesztett helyszíneket áttekintette és értékelte aszerint, hogy azok várományosi státusza időszerű-e, még mindig hordozzák-e azt a kiemelkedő értéket, ami miatt felkerültek a várományos helyszínek közé. A felülvizsgálat eredménye pedig az lett, hogy az összes helyszínt érdemes a listán tartani (27/2015. VI. 2. MvM rendelet a Világörökségi Várományos Helyszínek Jegyzékéről).ⁱⁱⁱ

A magyarországi világörökségi helyszínek és a várományosi listán szereplő helyszínek

Jelenleg nyolc magyar helyszínen szerepel a Világörökségi listán, közülük az egyik Szlovákiával, a másik Ausztriával közös (Aggteleki-karszt és a Szlovák-karszt barlangjai, Fertő/Neusiedlersee kultúrtáj). A helyszínek közül hét a kulturális, egy pedig a természeti kategóriába lett besorolva. Magyarországi helyszínen először 1987-ben került az UNESCO 1972-ben alapított világörökségi listájára: Budapesten a Duna-part látképe és a budai Várnegyed, valamint Hollókő Ófalu és táji környezete lett a világörökség része. A következő táblázat összefoglalóan bemutatja, mely értékeink, mikor és milyen kategóriában kerültek fel a világörökségi listára (Magyar Turisztikai Ügynökség. Magyarországi UNESCO világörökségi helyszínek; Lechner Tudásközpont Nonprofit Kft. UNESCO Világörökségi Egyezmény).

3. táblázat: A világörökségi listán szereplő magyarországi világörökségi helyszínek

	Világörökségi helyszín	Kategória	Felkerülés éve
1	Budapest – a Duna-partok és a budai Várnegyed A budai oldalon: Budapesti Műszaki Egyetem néhány épülete, a Széchenyi láncidő által közrefogott terület: a Gellért fürdő, a Gellért-hegyi Szabadság-szobor és a Citadella, a budai Vár, a Duna-part a Margit hídig. A pesti oldalon: a Parlament, a Széchenyi István tér, a Magyar Tudományos Akadémia, a Gresham-palota épülete, a Duna-part a Petőfi hídig.	Kulturális	1987
	Budapest – az Andrássy út és történelmi környezete A már meglévő helyszín kibővítéseként az Andrássy út és történelmi környezete, a millenniumi földalatti vasút, a Hősök tere.		2002
2	Hollókő Ófalu és táji környezete	Kulturális	1987
3	Az Aggteleki-karszt és a Szlovák-karszt barlangjai	Természeti	1995
4	Az ezeréves Pannonhalmi Bencés Főapátság és természeti környezete	Kulturális	1996
5	Hortobágyi Nemzeti Park – a Puszták	Kulturális - kultúrtáj	1999
6	Pécs (Sopiana) ókeresztény temetője	Kulturális	2000
7	Fertő/Neusiedlersee kultúrtáj	Kulturális - kultúrtáj	2001
8	Tokaj-hegyaljai történelmi borvidék kultúrtáj	Kulturális - kultúrtáj	2002

*Forrás: A Lechner Tudásközpont Nonprofit Kft. UNESCO Világörökségi Egyezmény.
<https://vilagorokseg.e-epites.hu/> alapján szerk. Tózsér Anett*

A világörökség kezelési tervét, valamint a magyar Világörökségi Várományos Helyszínek Jegyzékébe történő jelölés és felvétel folyamatát a 315/2011. (XII. 27.) Korm. rendelet szabályozza (315/2011. XII. 27. Korm. rendelet). A világörökségi várományos helyszín a kiemelkedő kulturális örökségi, illetve természeti értékei révén, az UNESCO Világörökség Központjához bejelentett, a Világörökségi Várományos Helyszínek Jegyzékében szereplő helyszínt jelenti, amelyet a kulturális örökség, illetve a természet védelméről szóló jogszabályok alapján nyilvánítottak védetté, és ekként kulturális örökségi védelmet élvező terület, illetve védett természeti terület. A Világörökség Magyar Nemzeti Bizottsága dönt arról, hogy a hozzá beérkezett javaslatok alapján mely helyszíneket tartja esélyesnek és érdemesnek egy valamikori felvételre a világörökségi listára (Országgyűlés Hivatala. Magyarországi világörökségi helyszínek, 2017/77).

A 27/2015. (VI. 2.) MvM rendelet a Világörökségi Várományos Helyszínek Jegyzékéről értelmében az alábbi helyszínek szerepelnek jelenleg a magyar várományosi listán (3. táblázat).

4. táblázat: A Magyar Világörökségi Várományos Jegyzékben szereplő helyszínek

	Világörökség várományosi helyszín	Kategória	Felterjesztés éve	Megjegyzés
1	A budai termálkarszt-rendszer barlangjai	Természeti	1993	A Budapest – a Duna-partok, a budai Várnegyed és az Andrássy út világörökségi helyszín bővítéseként.
2	A Mezőhegyesi Állami Ménesbirtok	Kulturális – kultúrtáj	2000	-
3	Ipolytarnóci őselőhely	Természeti	2000	Eredeti név: „Ipolytarnóci ősmaradványok”; a felvételéről a döntés egyelőre elhalasztva.
4	A Komárom / Komarnoi erődrendszer a Duna és a Vág folyók összefolyásánál – Az erődrendszer magyarországi elemei: Monostori Erőd, Csillag Erőd, Igmándi Erőd	Kulturális	2007	-
5	Lechner Ödön művei	Kulturális	2008	-
6	A Római Birodalom határai – a római limes magyarországi szakasza	Kulturális	2009	Nemzetközi sorozatjelölés részeként.
7	Magyarországi tájházak hálózata	Kulturális	2017	Később átsorolhatják a „Szellemi örökség” Egyezmény körébe.
8	Az Esztergomi és Visegrád középkori magyar királyi központok, valamint az egykori Pilisi Királyi erdő területe	Kulturális	1993 2017	„Az esztergomi középkori vár és a visegrádi királyi székhely és vadászterület” elnevezésű várományos helyszínek összevonva és a Pilissel bővítve szerepelnek a listán.
9	Felső-Tisza-vidéki fa harangtornyok	Kulturális	2017	Eredetileg „A Kárpátok Északkeleti ívének fatemplomai” megnevezéssel, nemzetközi (Lengyelország, Románia, Szlovákia, Ukrajna és Magyarország részvételével tervezett) sorozat-helyszín részeként felvett várományosi tétel.
10	Balaton felvidéki kultúrtáj	Kulturális – kultúrtáj	2017	Megnőtt a korábbi listán „Tihanyi félsziget, a Tapolcai-medence tanúhegyei és a Hévízi-tó” elnevezéssel szereplő helyszín területe, amely immár a Káli-medencével kibővülve, Balaton-felvidéki kultúrtáj néven található a jegyzékben.

Forrás: Országgyűlés Hivatala 2017; 27/2015. (VI. 2.) MvM rendelet; UNESCO: World Heritage Convention. State Parties

A kormány a dunai limes világörökséggé nyilvánítása érdekében 2015. december 1-től 2017. november 30-ig miniszteri biztost nevezett ki. Az 1520/2016. (IX. 27.) Korm. határozatban elrendelte többek között, hogy a korábban készült jelölési dokumentációt és világörökségi kezelési tervet felül

kell vizsgálni, valamint az aktualizált nevezési dokumentációt 2018. január 31-ig be kell nyújtani az UNESCO felé (Országgyűlés Hivatala. Magyarországi világörökségi helyszínek, 2017/77). Ennek érdekében a Magyar Limes Szövetség a Nemzetgazdasági Minisztérium és számos Duna menti település társfinanszírozásának köszönhetően elkészítette a hazai Duna menti területek turisztikai fejlesztési koncepcióját. Magyarország közösen pályázott Németországgal, Ausztriával és Szlovákiával. A 417 km hosszúságú, ókori római Limes határvédelmi rendszer magyar Duna menti szakaszának (Ripa Pannonica in Hungary) világörökségi listára kerülésével a magyar Duna-szakasz, a folyó menti települések és területek a hazai és a nemzetközi turisztikai érdeklődés fókuszába kerülhetek volna. A mélyreható helyzetelemzés és a jövőben várható trendek, lehetőségek figyelembe vételével a tervezők 17 db, összesen 8,8 milliárd forint beruházási költségű kiemelt projektet nevesítettek.^{iv} A 2018. január 31-én benyújtott pályázat 98 helyszínt foglalt magába, a Dunának mintegy 1500 kilométeres szakaszán fekvő helyszíneket érintett. Magyarország 65 világörökség-várományos helyszínének jelölése történt ezáltal.^v A közös nevezésről szavazással döntött az UNESCO Világörökségi Bizottsága 2020 júliusában. 2021. júliusában azonban Magyarország visszavonta a dunai limes világörökségi jelölését és kilépett a dunai limesvonal közös pályázatából. Így a gondos előkészítés ellenére a limes magyar szakasza kimaradt a világörökségi helyszínek közül.^{vi} A dunai limes német, osztrák, szlovák szakasza azonban felkerült az UNESCO világörökségi listára 2021-ben.^{vii}

A hazai világörökségekért felelős szervezetek

A 2009. évi XXXII. törvénnyel kihirdetett, az UNESCO Alkotmányának VII. cikkében foglalt célok megvalósításával összefüggő tanácsadói feladatokat az UNESCO Magyar Nemzeti Bizottsága látja el. Ez a szervezet egyike a 199 nemzeti bizottságnak, melyek tagállami szinten segítik az UNESCO munkáját annak érdekében, hogy a szervezet tevékenységében részt vegyenek azok a főbb nemzeti testületek, amelyek nevelésügyi, tudományos és kulturális kérdésekkel foglalkoznak. A magyar bizottság figyelemmel kíséri az UNESCO egyezményeinek és ajánlásainak hazai végrehajtását. Ápolja és fejleszti a nemzetek közötti együttműködést, elősegíti az UNESCO tevékenységi körét érintő magyar eredmények hazai és külföldi népszerűsítését. A Bizottság működésének jogi alapja az UNESCO Alkotmányának VII. cikkelye, valamint a 299/2021. (VI. 1.) Kormányrendelet az UNESCO Magyar Nemzeti Bizottságról (2009. évi XXXII. törvény az UNESCO Alkotmányának kihirdetéséről; 299/2021. VI. 1. Korm. rendelet az UNESCO Magyar Nemzeti Bizottságról). Az UNESCO Magyar Nemzeti Bizottság működésének felügyeletét a Kulturális és Innovációs Minisztérium látja el (3/2022. VIII. 8. KIM utasítás).

A 2011. évi LXXVII. törvény a világörökségről értelmében a világörökségi területekkel összefüggő állami feladatokat a kulturális örökség védelméért felelős miniszter más érdekelt miniszterekkel együttműködésben látja el. A feladatai körében többek között meghatározza az Egyezményből eredő feladatok végrehajtásának stratégiáját; előkészíti a magyar kormány részére a világörökségi területek világörökségi kezelési tervét; gondoskodik a világörökségi terület állapotának felméréséről, folyamatos figyelemmel kíséréséről, bemutatásáról; felügyeli a világörökségi gondnokságok tevékenységét (2011. évi LXXVII. törvény a világörökségről).

2022. május 24-től a világörökségi szakterület az Építési és Közlekedési Minisztérium feladatkörébe tartozik. Az Építési és Közlekedési Minisztérium, Műemlékvédelemért Felelős Helyettes Államtitkárság feladatai közé tartozik a világörökségi szakterülettel kapcsolatos feladatok ellátása, a gondnokságok felügyelete, valamint az ágazati irányítással kapcsolatos ügyintézés. Továbbá a helyettes államtitkárság feladata a világörökséggel kapcsolatos adatszolgáltatás, nyilvántartás, illetve az elővásárlási joggal kapcsolatos ügyek kezelése.^{viii}

A 2022 májusa előtt még a Miniszterelnökség szakmai háttérintézményeként működő Lechner Tudásközpont Nonprofit Kft. feladatainak egy része az 500/2022. (XII. 8.) Korm. rendelet alapján az Építési és Közlekedési Minisztériumhoz került. A Lechner Tudásközpont kulturális örökség védelmével, építésügyi szabályozási és építéshatósági ügyekkel, településfejlesztéssel és településrendezéssel, valamint területrendezéssel összefüggő feladatait 2022. december 31-ig változatlan formában látta el. 2023. január 1-jétől a területekért felelős szakmai irányító, az Építési és Közlekedési Minisztérium vette át a kormányrendeletben kijelölt feladatcsoportokat, valamint az ezekért a tevékenységi körökért felelős szakértőket. Az igazgatóság látja el a mindenkori központi költségvetési évben a fenti feladatok, elsősorban a kulturális örökség megőrzésére irányuló költségvetési támogatások lebonyolítói feladatait. A szervezet végzi olyan kiemelt nemzetstratégiai programok megvalósítását, mint a Nemzeti Hauszmann Program, a Nemzeti Kastélyprogram és Nemzeti Várprogram, a Népi Építészeti Program, a Határon túli műemlék-felújítási program. További szakterületi tevékenységek támogatása keretében kezeli a kulturális örökségvédelmi szakmai feladatokat és a világörökségi törvényből adódó feladatokat.^{ix} Magyarország nyolc UNESCO világörökségi helyszínét és a cím tíz várományosát egy helyen mutatja be az Építési és Beruházási Minisztérium megbízásából a Lechner Tudásközpont által fejlesztett és üzemeltetett új webportál (Lechner Tudásközpont Nonprofit Kft.).

A világörökségek kezeléséért felelős fenti szervezetek mellett a 2011. évi LXXVII. törvény a világörökségről és a 32/2012. (V. 8.) NEFMI rendelet a világörökségi gondnokságról határozott a világörökségi helyszínek állapotának felmérését, figyelemmel kísérését és a világörökségi érdekek képviseletét végző világörökségi gondnokságok létrehozásáról is (32/2012. V. 8. NEFMI rendelet a világörökségi gondnokságról).

A szellemi kulturális örökségek megőrzése vonatkozó nemzetközi egyezmény

Az UNESCO Közgyűlése az 1972-es Világörökség Egyezményt továbbgondolva, 2003-ban fogadta el nemzetközi egyezményét a szellemi kulturális örökség megőrzéséért (Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage) (UNESCO, 2021). Az egyezményhez 2004-től folyamatosan csatlakoznak az egyes államok. 2025 elején 184 államot tudhat a tagjai között (Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. State Parties).

E nemzetközi egyezmény I. fejezetében foglalt célkitűzés a szellemi kulturális örökség megőrzése, az érintett közösségek szellemi örökségének tiszteletben tartása, az örökség jelentőségének tudatosítása helyi, nemzeti és nemzetközi szinten.

Az I. fejezet 2. cikkelye a szellemi kulturális örökség alatt érti többek között a szóbeli hagyományokat és kifejezési formákat, beleértve a nyelvet is, mint a szellemi kulturális örökség hordozóját; a tradicionális előadóművészeteket; a társadalmi szokásokat és rítusokat, az ünnepi eseményeket; a természettel és a világegyetemmel kapcsolatos ismereteket; valamint a hagyományos kézműves termékek előállításához szükséges tudást és készségeket.

A dokumentum a III. fejezettől kezdődően különböző ajánlásokat fogalmaz meg a részes államok területén található szellemi örökségek számbavétele, nyilvántartása, különféle védőintézkedések bevezetése – például archiválás, hozzáférés biztosítása, oktatás, kutatás, dokumentálás – és a szellemi kulturális örökség jelentőségének tudatosítása érdekében (Csonka-Takács, 2010).

Az V. és a VI. fejezetben az UNESCO átfogó, nemzetközi elveket ír elő a szellemi kulturális örökség megőrzése érdekében, továbbá saját eszközeivel segíti a szellemi kulturális örökség helyi, nemzeti és nemzetközi szintű elismertetését.

Az egyezmény a szellemi kulturális örökség nemzetközi szintű védelme részeként létrehozott három listát, amelyek leírását a IV. fejezet tartalmazza. Az egyezményhez csatlakozott államok 2009-től felterjesztéseket küldhetnek „az emberiség szellemi kulturális örökségének reprezentatív listájára”. Külön lista tartalmazza a „sürgős védelmet igénylő szellemi kulturális örökségek listáját”, s erre a valamilyen okból veszélyeztetett, például végleges eltűnéssel fenyegetett örökség elemek kerülhetnek fel, amelyek indokolt esetben anyagi támogatást is kaphatnak az erre létrehozott alapból. A bizottság létrehozta továbbá „a szellemi kulturális örökség védelmét célzó programok, projektek és tevékenységek” nyilvántartását (UNESCO, 2003; Csonka-Takács, 2010).

Magyarország 2006-ban csatlakozott az egyezményhez. A 2006-ban a XXXVIII. kihirdető törvény megalkotásával tette lehetővé az UNESCO Szellemi Kulturális Örökség Megőrzéséért létrejött Egyezmény ratifikálását (Szellemi kulturális örökség Magyarországon). Ugyanebben az évben hazánkat beválasztották az egyezmény megvalósítását nemzetközi szinten előmozdító Kormányközi Bizottságba, amelynek Magyarország 2006–2010. között, majd 2014-től 2018-ig ismételt tagja volt (Csonka-Takács, 2010).

2008-ban megalakult a Szellemi Kulturális Örökség Magyar Nemzeti Bizottsága. 2009-től a kulturális minisztérium megbízásából a szakmai feladatok koordinálását a Szabadtéri Néprajzi Múzeum látja el, melynek szervezeti egységeként létrejött a Szellemi Kulturális Örökség Igazgatóság. Emellett megindult a szellemi kulturális örökség magyarországi számbavétele, mely „a szellemi kulturális örökség nemzeti jegyzékében” kerül nyilvántartásra (Csonka-Takács, 2010).

A szellemi kulturális örökség nemzeti jegyzékét Magyarország az UNESCO által nyilvántartott Világörökségi lista mellett, az akkori kulturális miniszter 2009. május 19-én kelt felhívásával hozta létre. A nemzeti jegyzékre került örökségek használhatják a „Szellemi Kulturális Örökség Magyarországon” logóját (Hiller, 2009).

A szellemi kulturális örökség magyarországi jegyzékén 2025 márciusában 56 érték szerepelt. A teljesség igénye nélkül ezen értékek között található többek között a Mohácsi busójárás (2009); a magyar solymászat (2010); a Táncház mozgalom (2011); a Matyó örökség – a hímzés, viselet folklór továbbélése (2012); A szilvalekvár főzés szatmár-beregi hagyománya (2013); a Kossuth-kultusz ceglédi hagyománya (2014); a kékfestés magyarországi hagyománya (2015); a magyarországi duda-hagyomány (2016); A lipicai lótényésztés Magyarországon (2018); a csárdás tánc hagyománya (2019); a bajai halászléfőzés élő hagyománya (2021); a hortobágyi pásztorok hagyományos tudása (2022); a lakodalom élő hagyománya Boldogon: viselet, népdal, tánc, lakodalmi sütemények (2023); a magyar vőfélykedés élő hagyománya (2024) (Szellemi kulturális örökség Magyarországon. Nemzeti Jegyzék elemei; UNESCO Magyar Nemzeti Bizottság. Szellemi Kulturális Örökség).

Összefoglalás

A világörökségek olyan műemlékek és természeti örökségek, amelyek az egész emberiség számára egyetemes jelentőséggel bírnak. Az UNESCO 1972. november 16-án elfogadott Világörökség Egyezményéhez csatlakozó államok kötelezettséget vállalnak arra, hogy a területükön fekvő világörökségi helyszíneket óvják és megőrzik a későbbi generációk számára. A Világörökségi listán az egyetemes kulturális és természeti értékek között 2025 elején 1223 helyszín szerepelt öt régió 196 országának részvételével. A világörökségi helyszíneket két fő kategóriában tartják nyilván, természeti és kulturális örökségeként. Mellettük harmadik kategóriaként a vegyes helyszíneket nevezik meg. A kulturális örökségen belül megkülönböztethető a kulturális örökség, illetve a kultúrtáj kategória. Az UNESCO Közgyűlése az 1972-es Világörökség Egyezményt továbbgondolva, 2003-ban

fogadta el nemzetközi egyezményét a szellemi kulturális örökségek megőrzéséért. Ennek célja a szellemi kulturális örökség megőrzése, az örökség jelentőségének tudatosítása helyi, nemzeti és nemzetközi szinten.

Hazánk az 1972. november 16-án elfogadott Világörökség Egyezményhez 1985-ben csatlakozott, ezt a döntést az 1985. évi 21. törvényerejű rendelettel építette be a magyar jogrendbe. A világörökségekkel kapcsolatban ezt követően megszületett hazai jogszabályok kitérnek többek között a világörökségek feltárásának, védelmének, közkinccsé tételének, fenntartható használatának, kezelésének szabályozására, a magyarországi világörökségi várományos helyszínek rendszerezésére, a hazai világörökségekért felelős szervezetek működésének szabályozására.

Az UNESCO döntése nyomán jelenleg nyolc magyar helyszín szerepel a Világörökségi listán. A helyszínek közül hét a kulturális, egy pedig a természeti kategóriába lett besorolva. Ezen értékek mellett a Magyar Világörökségi Várományos Jegyzékben jelenleg tíz érték vár a világörökségi státusz elnyerésére. A szellemi kulturális örökség nemzeti jegyzékén 56 érték szerepelt 2025 elején.

Hivatkozott források

Ashworth, G. J. – Bart J. M. van der Aa (2006): *Strategy and Policy for the World Heritage Convention: Goals, Practices and Future Solutions*. In: Leask, Anna – Fyall, Alan eds., *Managing World Heritage Sites*. Oxford: Butterworth-Heinemann, 147–158.

Bart J. M. van der Aa (2005): *Preserving the heritage of humanity? Obtaining World Heritage status and the impacts of listing*. University of Groningen, Faculty of Spatial Sciences.

Cameron, C. – Rössler, M. (2016): *Many Voices, One Vision: The Early Years of the World Heritage Convention*. Routledge, London – New York.

Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. State Parties. Letöltés ideje: 2025. 03. 24. forrás: <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/convention-safeguarding-intangible-cultural-heritage#item-2>

Csonka-Takács E. (szerk. 2010): *UNESCO Egyezmény a szellemi kulturális örökség megőrzéséről. Convention for the safeguarding of the intangible cultural heritage*. Szentendre: Szabadtéri Néprajzi Múzeum. Letöltés ideje: 2022. 12. 06. forrás: <http://szellemikulturalisorokseg.hu/doks/egyezmény.pdf>

Di Giovine, M. A. (2009): *The Heritage-scape: UNESCO, World Heritage and Tourism*. Plymouth: Lexington Books.

Di Giovine, M. A. (2015): *UNESCO's World Heritage Program: The Challenges and Ethics of Community Participation*. Göttingen University Press.

Elliott, M. A. – Schmutz, V. (2012): *World Heritage: Constructing a Universal Cultural Order. Poetics*, 40(3), 256–277.

Francioni, F. – Lenzerini, F. (2023): *The 1972 World Heritage Convention: a commentary*. Oxford University Press.

Hiller I. (2009): *Felhívás a magyar szellemi kulturális örökség megőrzésére*. Budapest: Oktatási és Kulturális Minisztérium. Letöltés ideje: 2022. 12. 06. forrás: http://szellemikulturalisorokseg.hu/doks/SZKO_felhivas_vegleges2009.pdf

Hungarikumok Gyűjteménye – Magyar Értéktár. Mik azok a hungarikumok? Letöltés ideje: 2023. 01. 24. forrás: <http://www.hungarikum.hu/hu/content/mik-azok-hungarikumok-0>

Husz M. (2014): A világörökség - paradigma alakulásáról. *Tudásmenedzsment*, 15(2), pp. 143–157.

Lechner Tudásközpont Nonprofit Kft. Letöltés ideje: 2022. 12. 06. forrás: <https://vilagorokseg.e-epites.hu/>

Lechner Tudásközpont Nonprofit Kft. UNESCO Világörökségi Egyezmény. Letöltés ideje: 2022. 12. 06. forrás: <https://vilagorokseg.e-epites.hu/>

- Obrusánszky, B. (2019). Nestorian Christian in Frontier History. *Zhurnal Frontirnykh Issledovaniy / Journal Of Frontier Studies*. 2019(3): 175- 193. <https://doi.org/10.24411/2500-0225-2019-10024>
- Országgyűlés Hivatala (2017): Magyarországi világörökségi helyszínek, 2017/77, október 26. Letöltés ideje: 2023. 01. 19. forrás: https://www.parlament.hu/documents/10181/1202209/Infojegyzet_2017_77_vilagorokseg.pdf/99ccbbb0-146f-4f78-b8c4-f246683632dd
- Ringbeck, B. (2022): 50 Years World Heritage Convention: Founding Idea(s) and Implementation – Reflections on Important Developments Over Time. In: Albert, M.T. – Bernecker, R. – Cave, C. – Prodan, A. C. – Ripp, M. eds: *50 Years World Heritage Convention: Shared Responsibility – Conflict & Reconciliation. Heritage Studies*. Springer, 21–28. https://doi.org/10.1007/978-3-031-05660-4_2
- Slatyer, R. O. (1984): The origin and development of the World Heritage Convention, Monumentum. *The international Journal of Architectural Conservation*, Special Issue, 3–16.
- Szellemi kulturális örökség Magyarországon. Letöltés ideje: 2022. 12. 06. forrás: http://szellemi-kulturalisorokseg.hu/index0.php?name=f56_kormanykozi_bizottsag
- Szellemi kulturális örökség Magyarországon. Nemzeti Jegyzék elemei. Letöltés ideje: 2025. 03. 20. forrás: http://szellemikulturalisorokseg.hu/index0.php?name=f24_nemzeti_jegyzek_elemei
- UNESCO (1972): *Convention concerning the protection of the world cultural and natural heritage*. 16. November 1972, Paris. Letöltés ideje: 2022. 12. 01. forrás: <https://whc.unesco.org/archive/convention-en.pdf>
- UNESCO (2003): *Basic texts of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. 2022 Edition, Paris. Letöltés ideje: 2022. 12. 06. forrás: https://ich.unesco.org/doc/src/2003_Convention_Basic_Texts-_2022_version-EN.pdf
- UNESCO (2021): *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*, 31 July 2021, Paris. Letöltés ideje: 2022. 12. 02. forrás: <https://whc.unesco.org/en/guidelines/>
- UNESCO Magyar Nemzeti Bizottság. Szellemi Kulturális Örökség. Letöltés ideje: 2022. 12. 06. forrás: https://unesco.hu/szellemi_kulturalis_orokseg/szellemi-kulturalis-orokseg-107172
- UNESCO Magyar Nemzeti Bizottság. Világörökség. Letöltés ideje: 2022. 12. 01. forrás: <https://unesco.hu/vilagorokseg/vilagorokseg-107171>
- UNESCO: World Heritage Convention. World Heritage List. Letöltés ideje: 2025. 03. 20. forrás: <https://whc.unesco.org/en/list/>
- UNESCO: World Heritage Convention. World Heritage List Statistics. Letöltés ideje: 2025. 03. 20. forrás: <https://whc.unesco.org/en/list/stat> ; <https://whc.unesco.org/en/statesparties/it> ; <https://whc.unesco.org/fr/etatsparties/cn>
- UNESCO: World Heritage Convention. State Parties. Letöltés ideje: 2025. 03. 20. forrás: <https://whc.unesco.org/en/statesparties/>
- UNESCO: World Heritage Convention. World Heritage Fund. Letöltés ideje: 2022. 12. 01. forrás: <https://whc.unesco.org/en/world-heritage-fund/>
1985. évi 21. törvényerejű rendelet a világ kulturális és természeti örökségének védelméről szóló, az Egyesült Nemzetek Oktatási, Tudományos és Kulturális Szervezete Általános Konferenciájának ülészakán Párizsban, 1972. november 16-án elfogadott egyezmény kihirdetéséről. Letöltés ideje: 2022. 12. 01. forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=98500021.tvr>
2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről. Letöltés ideje: 2022. 12. 01. forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0100064.tv>
2009. évi XXXII. törvény az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete Alkotmányának kihirdetéséről. Letöltés ideje: 2023. 01. 20. forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0900032.tv>
2011. évi LXXVII. törvény a világörökségről. Letöltés ideje: 2022. 12. 01. forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100077.tv>
- 315/2011. (XII. 27.) Korm. rendelet a világörökségi kezelési tervről, a világörökségi komplex hatásvizsgálati dokumentációról és a világörökségi várományos helyszínekről. Letöltés ideje: 2023. 01. 20. forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1100315.KOR×hift=20170101&txtreferer=A40199.KOR>

A világörökségről szóló T/3087. számú törvényjavaslat indokolása. 2011.05.06. Letöltés ideje: 2023. 01. 19. forrás: <https://jogkodex.hu/doc/5174399>

17/2012. (II. 16.) Korm. rendelet az UNESCO Magyar Nemzeti Bizottságáról. Letöltés ideje: 2023. 01. 20. forrás: <https://njt.hu/jogszabaly/2012-17-20-22>

32/2012. (V. 8.) NEFMI rendelet a világörökségi gondnokságról. Letöltés ideje: 2022. 12. 06. forrás: <https://njt.hu/jogszabaly/2012-32-20-2V>

ⁱ Ókori kincseket fenyegetett a monumentális Asszuáni-gát építése. Múlt-kor történelmi magazin, 2022. január 15. Letöltés ideje: 2022. 12. 01. forrás: <https://mult-kor.hu/okori-kincseket-fenyegetett-a-monumentalis-asszuani-gat-epitese-20220115>

ⁱⁱ Megmentik az Abu Szimbel-i templomokat. 2004. 09. 13. Letöltés ideje: 2022. 12. 01. forrás: https://multkor.hu/20040913_egyiptomban_megkezdodik_az_abu_szimbeli_templomok_mentese

ⁱⁱⁱ Változások a világörökségi várományosi lista magyar helyszíneiben. Turizmus online, 2015. 06. 11. Letöltés ideje: 2023. 01. 20. forrás: https://turizmusonline.hu/belfold/cikk/valtozasok_a_vilagoroksegi_varomanyosi_lista_magyar_helyszineiben

^{iv} Limes-projekt: elkészült a turisztikai fejlesztési koncepció. Turizmus online, 2016. 10. 19. Letöltés ideje: 2023. 01. 23. forrás: https://turizmusonline.hu/belfold/cikk/limes_projekt_elkeszult_a_turisztikai_fejlesztési_koncepcio

^v A hazai Limes-helyszínek fejlesztését 2020-ban érheti utol a világörökségi cím. Turizmus.com, 2019. 07. 10. Letöltés ideje: 2023. 01. 23. forrás: <https://turizmus.com/szabalyozas-orszagmarketing/a-hazai-limes-helyszínek-fejlesztését-2020-ban-érheti-utol-a-vilagoroksegi-cim-1164988>

^{vi} Magyarország nélkül került fel az UNESCO világörökségi listájára a dunai limes. hvg.hu, 2021. 07. 30. Letöltés ideje: 2023. január 23. forrás: https://hvg.hu/tudomany/20210730_limes_vilagoroksegi_magyarorszag_nelkul

^{vii} Róna Katalin (2021): A dunai-limes a világörökség listáján – nélkülünk. Országút, 2021. 08. 03. forrás: <https://orszagut.com/kornyezet/a-dunai-limes-a-vilagoroksegi-listajan-nelkulunk-1758>

^{viii} Építési és Közlekedési Minisztérium, Műemlékvédelemért Felelős Helyettes Államtitkársága Világörökség Osztály digitális tájékoztatási felülete. Letöltés ideje: 2023. 04. 17. forrás: <https://www.epites.hu/vilagoroksegi>

^{ix} Lechner Tudásközpont Nonprofit Kft. 2023 januárjától változik a Lechner Tudásközpont feladatainak köre. Letöltés ideje: 2023. április 17. forrás: <https://lechnerkozpont.hu/cikk/2023-januarjatol-valtozik-a-lechner-tudaskozpont-feladatainak-kore> ; Lechner Tudásközpont Nonprofit Kft. Örökségvédelmi lebonyolítói feladatok. Letöltés ideje: 2023. 04. 17. forrás: <https://lechnerkozpont.hu/oldal/oroksegvedelmi-lebonyolitoi-feladatok> ; Megjegyzés: a szervezet működésének jogszabályi hátterére vonatkozó dokumentumok: 378/2016. (XII. 2.) Korm. rendelet egyes központi hivatalok és költségvetési szervi formában működő minisztériumi háttérintézmények felülvizsgálatával összefüggő jogutódlásáról, valamint egyes közfeladatok átvételéről; 2011. évi CXCV. törvény az államháztartásról; 368/2011. (XII. 31.) Korm. rendelet az államháztartásról szóló törvény végrehajtásáról; 8/2016. (III. 25.) MvM rendelet a fejezeti kezelésű előirányzatok és a központi kezelésű előirányzatok kezeléséről és felhasználásáról.

Szerző

Dr. Tózsér Anett
0000-0001-5166-1106
Kutató, vezető hivatali főtanácsos
Nemzetstratégiai Kutatóintézet
anett.tozser@nski.gov.hu

A műre a Creative Commons 4.0 standard licenc alábbi típusa vonatkozik: [CC-BY-NC-ND-4.0.](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

